

דרשת שבה"ג תשע"ו העובר עבירה באונס, אם צריך כפרה

חמץ שאינו ידוע

בגמ' (פסחים ו' ע"ב): "אמר ר"י אמר רב, הבודק צריך שיבטל. מאי טעמא, אי משום פירורים, הא לא חשיבי וממילא בטלי וכו'. אמר רבא, גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתיה עילויה. וכי משכחת ליה לבטליה. דילמא משכחת ליה לבתר איסורא, ולא ברשותיה קיימא, ולא מצי מבטיל. דאמר רבי אלעזר, שני דברים אינן ברשותו של אדם, ועשאו הכתוב כאילו ברשותו, ואלו הן, בור ברשות הרבים, וחמץ משש שעות ולמעלה".

וכתבו התוס' (כ"א א' ע"א ד"ה ואי): "אין זה מצוי, כיון שאין ידוע היכן הוא. וכן משמע בפ"ק דפריך - וכי משכחת לה ליבטלה, משמע דכל כמה דלא משכחת, לא עבר בבל יראה".

אבל הרא"ש (פ"ק סי' ט') כתב בהסבר שאלת הגמ' - מאי טעמא צריך ביטול, והלא בדק ופינה כל החמץ שנמצא. אי נימא משום פירורין דקים (לן) שלא מצא בבדיקה ונשארו, ועובר עליו בבל יראה ואף על פי שאינו רואה, דהא לא כתיב - לא תראה חמץ, אלא - לא יראה, משמע לא יהא לך חמץ במקום הראוי לראיה, ואף על פי שאין יודע שהם בביתו, מכל מקום בל יראה איכא, ולכן צריך שיבטל, ושוב אין כאן איסור בל יראה". ולפי דבריו צ"ב מה מקשה הגמ' - וכי משכחת ליה לבטליה, הרי עובר בכל רגע עד שמצא.

מפרש הב"ח (או"ח סי' תל"ד): "מה שכתב הרא"ש (שם), אי נימא משום פירורין דקים לן שלא מצא בבדיקה ונשארו ועובר עליו בבל יראה, איכא לדקדק עליו, הלא חמץ שאינו ידוע הוא. ויש לומר כיון דאי אפשר לבית בלא פירורין, וקים לן שלא מצאן בבדיקתו, הוי ליה כמו חמץ ידוע. אבל חמץ שבבית שאינו ידוע, כולי עלמא מודים דאינו עובר עליו אפילו בלא ביטול, וד"ק.

אבל המגן אברהם (שם ס"ק ה') כתב על דברי השו"ע שם, שאחר בדיקה צריך לבטל: "דהשתא אפילו נשאר חמץ בביתו שלא מצאו, אינו עובר עליו (טור). דאם לא ביטלו, עובר עליו אף על פי שלא ידע. וכ"כ בס' תמ"ו, מידי דהוה אמי שאכל חלב בשוגג"¹.

גם הפרי חדש (שם סי' תל"א) פירש דברי הרא"ש כפשוטם וכתב: "ולפי זה הא דאמרין גזרה שמא ימצא גלוסקא, לאו דוקא, אלא אפילו שאינו מוצא אותה עובר. וכן פירש הוא ז"ל, כלומר חיישינן שמא באחת מן הזויות היתה גלוסקא זו, ע"ש. וגם הטור נמשך אחר סברת אביו בסימן תל"ד, כדמוכח בהדיא מלשוננו, יע"ש. והב"ח נדחק שם [ד"ה ואחר] ולא נהירא. ושיטה זו אינה מחוורת כלל בש"ס". ונראה כוונתו, דלפ"ז קשה מאי פריך הש"ס, כי משכחת ליה לבטליה, הרי עובר בכל רגע עד שמוצא, וכנ"ל.

ובמחצית השקל (שם) כתב ליישב: "לכן י"ל לענ"ד דשמא ימצא דוקא, כי הוא מלתא דלא שכיח שבבדיקתו בחורין וסדקין לאור הנר, אם יש שם גלוסקא יפה, שלא ימצאנה. ואף שאפשר ע"י מקרה לא ראוהו בבדיקתו, מכל מקום כל הלילה ויום ערב פסח, אם היא באחת מן המקומות, לא שכיח שלא יראנה (ושתהא הגלוסקא יפה בחור, לא שכיח), ומשום מלתא דלא שכיחא, לא עבדי רבנן תקנתא. וא"כ אי לא ימצא כלל, לא הוי צריך ביטול, דהיינו תולין דוודאי ליכא גלוסקא. ולכן צריך לומר דחיישינן שמא באמת ימצאנו, אלא שיהיה אחר זמן אסורו. ולפי זה צריך לומר, מה שכתב הטור שצריך שיבטל, דהשתא אפילו נשאר בבית חמץ שלא מצא, אינו עובר, דמשמע דמהאי טעמא צריך שיבטל, שמא יש בביתו חמץ, על כרחך זה ליתא, דהא מהאי טעמא לא היו צריכים לתקן שיבטל, דהא לא שכיח. אלא כתב האמת, דאפילו לא ימצאנו כלל היה עובר, אבל השתא דבטלו אינו עובר, כן צריך לומר לדעת הטור".

ודרך שלישיית להר"ן (א' ע"א): "משמע דתנא דמתני' לא בעי ביטול כלל, אלא בדיקה, ובהכי סגי ליה. לפי שמכיון שבדק, יצא ידי חובתו. ואם שמא ימצא אחר כך גלוסקא יפיה, יבערנה לאלתר. שמא תאמר, למפרע עבר עליה, ליתא, שהרי סמכה תורה על החזקות, וכל שבדק אותן מקומות שרגיל להמצא בהן חמץ, יצא יד"ח, ואין לו לחוש לכבר בשמי הקורה. ולפיכך תנא דמתני' לא הזכיר בטול אחר הבדיקה כלל. אלא שבא רב יהודה אמר רב וחדש ואמר - הבודק צריך שיבטל, ומסקינן בגמ' דהיינו טעמא, שמא ימצא גלוסקא יפיה ודעתיה עלויה, ופרש"י ז"ל, דשמא מתוך שדעתיה עלויה, ישהה אותה מלבערה, ונמצא עובר עליה, כלומר משעת מציאתה ואילך. אבל מקמי הכי לא, שכבר יצא יד"ח בבדיקה, כדכתיבנא".

וצ"ב במה נחלקו הר"ן, דס"ל שאינו עובר למפרע, כיון שסמכה תורה על החזקות, עם הרא"ש דס"ל שעובר, והטעם כמש"כ המג"א - מידי דהוה אמי שאכל חלב בשוגג, וגם התוס' לא חלקו עליו, אלא משום דלא חשיב מצוי, ולא משום שסמך על החזקה ויצא ידי חובתו.

¹ אמנם בדעת הרא"ש נקט להלן שם, שאינו עובר אלא על פירורים, וכשיטת הב"ח.

ומה שאינו פטור משום מתעסק, כיון שאינו יודע שעובר, במקור חיים ר"ס תל"א כתב, דלא שייך לפטור משום מתעסק, אלא כשעובר במעשה, משא"כ לאו דב"י וב"י דעובר ממילא כשהחמץ ברשותו. ובשר"ת רעק"א סי' ח' כתב, דמתעסק פטור רק מקרבן, אבל נחשב מעשה עבירה.

אכל טריפה שאין צריך לבדוק אחריה

והנה בגמ' (ביצה כ"ה ע"ב): "אמר רמי בר אבא וכו', נטיעה מקטע רגליהון דקצביא ודבועלי נדות". פירש"י: "נטיעת ערלה, שאמרה תורה להמתין שלש שנים מלאכול פירות, מקטע רגלי הקצבים הממהרין לאכול קודם הפשט ונתוח, ופעמים שנמצאת טרפה, וכן דבועלי נדות, שממהרין ואינם יכולין להמתין עד שתטבול".

וכתבו התוס': "ודאי ליכא איסור, דמשנשחטה היא עומדת בחזקת היתר. מיהו אם נמצאת טריפה לאחר שאכל, הוא נענש כשוגג ולא כאונס, שלא היה לו למהר כל כך".

וכתב בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' מ"א): "נשאלתי אחד שאכל עוף ואח"כ מצא בו אחד מ"ח טריפות, אם צריך כפרה על מה שאכל או לא. ולכאורה היה נראה להביא ראיה מדאמרין בנזיר דף כ"ג ע"א - ולא ידע ואשם ונשא עונו. ומה מי שנתכון לעלות בידו בשר טלה ועלה בידו בשר חזיר, כגון חתיכה ספק של שומן ספק של חלב, אמר קרא - ונשא את עונו כו'. מכל מקום נראה, דווקא התם שנולד הספק קודם שאכל. אבל אם לא נולד הספק עד אחר שאכל, הוי אונס, ואונס רחמנא פטריה וראיה דאמרין בביצה דף כ"ה אמר רמי בר אבא וכו', וכתבו התוס' וכו', שמע מינה דלאחר הפשט וניתוח הוי כאונס, כיון דאין צריך לבדוק אחר שמונה עשר טריפות, ואונס אין צריך כפרה"2. והו"ד בפתחי תשובה (יו"ד סי' כ"ט ס"ק א').

מצאה דם אחר תשמיש

וכן מצינו בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ד"פ סי' תרכ"ב): "ששאלת על האשה ששמשה שלא בשעת וסתה, במה תתכפר, לפי שלמחרת שימושיה מצאה דם על הסדין. לא ידענא מאי תיבעי ליה למר. חדא [דאנוסה היא] ורחמנא [פטרה], כדמשמע פרק ידיעות הטומאה (שבועות י"ח ע"א). ועוד דבפ"ק דנדה (י"ב ע"א) אמרין - גבי בעלה לא החמירו עליה לבדוק, אלא בזמן דאיכא טהרות, דמגו [דבעיא] בדיקה לטהרות, בעי' נמי בדיקה לבעלה. אבל בזה"ז דליכא טהרות, לא בעיא בדיקה, וא"כ מאי כפרה שייך כאן, מאיר ב"ר ברוך". וכ"פ הרמ"א (יו"ד ס"ס קפ"ה): "אם שמשה שלא בשעת וסתה, ומצאה אחר התשמיש דם, אפילו נמצא על עד שלו, מקרי אונס, אפילו לא בדקה תחלה. וא"צ כפרה לא הוא ולא היא".

אכל פרי מתולע, כשלא היה חייב מן הדין לבדוק,

וכ"כ בשו"ת תורה לשמה (סי' ר"י): "שאלה, פרי שאין דרכו להתלעלע במחובר, ותלשו ואכלו, מפני שאין צורך לבדוק מן התולעים, ואירע שהיה בו תולעת, כי כאשר אכל קצת ממנו, ראה בהנשאר חצי תולע, אם צריך כפרה כדין שוגג, או דילמא זה אונס, כיון דאין דרכו של זה הפרי להתלעלע, ולא היה לו לבדוק קודם. וכן אם גמע ביצה חיה ונשאר קצת ממנה, ונודע לו שהיה בה דם שהוא מרוקם האפרוח, כי ראה מקצת מן הדם במה שנשאר בה בחלמון, אם צריך כפרה. יורינו המורה לצדקה ושכמ"ה. תשובה, האונס אינו צריך כפרה, וכמ"ש מור"ם ז"ל בהגה"ה ב"ד סי' קפ"ה בשם המרדכי והרא"ש ז"ל בשמש שלא בשעת וסתה ומצאה דם אחר התשמיש, אפילו נמצא על עד שלו מקרי אונס, אפילו לא בדקה תחילה, ואינם צריכים כפרה, לא הוא ולא היא, ע"ש. והנה זה בנידון השאלה אונס מקרי, כיון שאינו חייב לבדוק הפרי הזה קודם אכילה, אם יש בקרבו תולע, כיון שאין דרכו להתלעלע במחובר. והכי איתא בגמרא דביצה דף כ"ה וכו', וכתבו התוספות וכו', נמצא אחר הפשט ונתוח הוי כאונס, והיינו משום דאינו צריך לבדוק אחר י"ח טריפות. והוא הדין כיון דאכל פרי שאין דרכו להתלעלע, דמן הדין אינו חייב לפתחו ולבדוק בקרבו, הרי זה אונס. והוא הדין בגמע ביצה חיה, דמן הדין שרי לעשות כן לכתחילה ולסמוך על רוב ביצים. וכן מצינו שהעיד מהר"ח ז"ל על רבינו האר"י זצ"ל, שהיה גומע ולא היה חושש. נמצא אפילו חומרא ליכא בזה. לכן חשיב זה אונס ואין צריך כפרה, ולא נידון כשוגג. ועכ"ז צריך להצטער ולהתוודות על ד"ז שבא לידו, כי בעל נפש יחמיר לעשות כפרה גם על אונס".

עבר עבירה על סמך עדות שקר או הוראת טעות

והנה איתא במשנה (יבמות פ"ז ע"ב): "האשה שהלך בעלה למדינת הים ובאו ואמרו לה מת בעליך וניסת, ואח"כ בא בעלה, תצא מזה ומזה... ניסת על פי ב"ד, תצא ופטורה מן הקרבן. לא ניסת על פי ב"ד, תצא וחייבת בקרבן. יפה כח ב"ד, שפוטרה מן הקרבן". פירש"י: "שלא על פי ב"ד, אלא בעדים, חייבת בקרבן, דשוגגת היא. ואין זה אונס להפטר מן הקרבן, דאיבעי לה לאמתוני". וצ"ב, מאי שנא מכל הנ"ל, דפטרין למי שהיה אונס ואין צריך כפרה.

וכתב בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סי' צ"ו): "הנלע"ד לחלק, דשאני ניסת ע"פ עדים, אף שמותרת להנשא על פיהם, מ"מ אונס זה ע"פ טעות הוא. שהרי באמת העדים העידו בשקר, והעדים הטעו אותה בשקר, לכן מיחשב הדבר טעות ושגגה ולא אונס. משא"כ שימשה שלא בשעת וסתה, שהיא מותרת לשמש ואין כאן טעות, רק ע"פ דין תורה היא מותרת לשמש, אפילו פירסה נדה באמצע הביאה, אונס הוא אכניסה, שהרי אין כאן שום טעות. וכן אשה שנתייבמה אחר ג' חדשים, אפילו נמצאת אח"כ מעוברת, הרי ע"פ דין היה מותר לייבמה, שרוב נשים עוברין ניכר לשליש ימים, והרי התורה אמרה אחרי רבים להטות, ומן התורה אזלינן בתר רובא. נמצא שהאונס של הייבום הזה לא היה ע"פ טעות. ובזה ניחא ג"כ שיחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב קרבן אף שהוא אונס, שהרי כתב - ע"פ התורה אשר יורוך, מכל מקום אונס זה ע"פ טעות בא, שהב"ד

² ובח"ג סי' י"ט כתב עוד: "עכשיו ראיתי שהוא משנה שלימה בפסחים פרק אלו דברים דף ע"א ע"ב - שחטו ונמצא בעל מום, חייב. שחטו ונמצא טריפה בסתר פטור מחטאת, משום דהוי אונס. הרי בפירוש, אי מצא טריפה בסתר, פטור מקרבן חטאת, משום דהוי אונס. א"כ הוא הדין לענין אכילה דפטור ואין צריך כפרה, דאונס רחמנא פטריה. וזה ראיה ברורה שאין להשיב עליה".

טעו בהוראה, לכך מיחשב שגגה. אלא שאם עשו כל ישראל על פיהם, העושים פטורים מן הקרבן לא מטעם אונס, אלא כיון שהב"ד חייבים קרבן. לכך העושים פטורים. משא"כ כשעשה היחיד על פיהם, שאז אין הב"ד חייבים קרבן, חייב היחיד קרבן³.

לפי דברי הנ"ב עולה, שבכל מקרה שסמך על חזקה או על רוב, אף שלבסוף עבר איסור, נחשב אונס, כמשנ"ת. ורק כשסמך על עדים שנמצאו עדי שקר, או על דיינים שטעו בדין, כיון שנתברר לבסוף שלא היתה כאן עדות והוראה כלל.

ובשו"ת דברי חיים (י"ד ח"ב סי' ס"ח) כתב: "והנה באמת מצינו ביבמות בהאשה רבה [צ"א ע"א], דסבירא ליה לר' ששת דמותרת לבעלה הניסת על פי עדים, דמאי ה"ל למיעבד, אלמא דכאנוסה חשיבא, דמאי ה' לה למיעבד. ואפילו הכי מפורש במשנה [שם], דחייבים קרבן. וגם מצינו בעשה על פי בית דין בגווי דבית דין פטורים, כמבואר ברמב"ם ז"ל [פ"ג משגגות הל' א'], אפילו הכי חייב העושה קרבן יחיד. אלמא הגם דאונס היה, שעשה על פי בית דין, מכל מקום חייב. והרבה פעמים מצינו שחייב על ביאת מקדש והעלם שרץ [שבועות י"ד ע"ב] או תינוק שנשבה דחייב על כל פנים אחת [שם ה' ע"א], ולא אמרינן מה ה"ל למיעבד. והנה נראה לי הכלל בזה, דאם עשה איזה עבירה, יהיה הסיבה מה שיהיה, הואיל ויכול היה להתברר, הרי זה חייב. דזה לא מיקרי אונס, מה שלא ה' בידה בקל לברר, על כל פנים היה הדבר יכול להתברר, כמו באשה אם היתה ממתנת וע"י החקירה ה' יכול להתברר שבעלה חי. ואפילו היה באופן שלא היה בשום אופן אפשר להתברר, מכל מקום לא חילקה התורה, וכל שוגג חייב, ורק באונס פטרה רחמנא... על כל פנים יוצא לנו מזה, שבדבר הרשות, אפילו שאינו חייב לבדוק, חייב, כיון שהיה יכול להתברר... דכן קיימא לן בכמה מקומות, דמאי ה"ל למיעבד, לא פטור מחטאת. והא דמבואר בשו"ע [י"ד סי' קפ"ה סעיף ד' בהגה] דאם נמצא דם אפילו על עד שלו אינם צריכים כפרה, הוא משום דאסורה לבדוק קודם התשמיש, שלא יהיה לבו נוקפו [עי' נדה י"ב ע"א], והוי טרוד כמו יבמתו דבזיז מינה. אבל מה שלא בדקה החלוקה, נהי דאינה חייבת לבדוק, מכל מקום כיון שאם היא בדקה, היה מבורר האיסור, צריכה כפרה".

וכ"כ עוד במק"א (שם סי' פ"ז): "אשר נכשלו באיסור נדה כמה שנים ע"י הוראה בטעות, הנה לכאורה לפי מה דאיתא בפסחים (ע"ב ע"ב) וז"ל ור' יוחנן אמר אשתו נדה בעל חייב יבמתו נדה בעל פטור כו' עד יבמתו בזיז מינה אשתו לא בזיז מינה, עכ"ל, ואם כן בכאן נמי בני העיר שעשו על פי הוראת החכם, מה היה להם לעשות... אולם באמת אין הטעם שם משום אונס כלל, והא ראיא דקיימא לן [הוריות דף ג' ע"א] דיחיד שעשה על פי הוראת בית דין חייב בקרבן, וכן פסק הרמב"ם ז"ל [פ"ג משגגות הל' א']. וגם יותר מזה פסקינן ביבמות [צ"ב ע"א] דדבר טעות לא מיקרי הוראה, ואפילו רובם שעשו על פי בית דין חייבים בקרבן, כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בשגגות [פ"ה ה"ה ופ"ד ה"ג], וכן כתב הלחם משנה שם בהדיא יעו"ש [בפ"ה]. וא"כ דעל כרחק חייבין הכא בקרבן. ואין להקשות באמת מדוע יתחייבו בעשו על פי בית דין, הא אונסין נינהו. זה אינו, דהתורה חייבה קרבן בכל מקום, יהיה שוגג באיזה אופן שיהיה. ואפילו תינוק שנשבה לבין הגוים ולא ידע שיש שבת בעולם חייב [עי' שבועות ה' ע"א]. דבכל גוונא חייבה התורה שוגג. וכן משמע בהדיא בתוס' פסחים [ע"ג א' ד"ה שחטו], דאין זה אונס רק שגגה".

ונראה כוונתו, דלענין חיוב קרבן לא חילקה תורה בין שוגג לאונס, ובכל אופן חייב בקרבן. ולפ"ז נראה לחלק בין עבירות שיש בהן כרת וחייב עליהן קרבן, לעבירות שאין בהן כרת וקרבן. ובעבירות שאין בהן כרת וקרבן, כמו טריפה ואיסור שרצים, שפיר פטרינן אונס מכפרה, דמאי הוה ליה למעבד⁴.

ביאור מחלוקת הר"ן עם שאר הראשונים, בדין חמץ שאינו ידוע

לפי כל הנ"ל, בפשטות צדקו דברי הר"ן, דאינו עובר על חמץ שאינו ידוע, אם נמצא במקום שלא היה צריך לבדוק, הן לשיטת הנ"ב והן לשיטת הדב"ח, כיון שסמך על חזקה, ולא דב"י אינו מחייב קרבן⁵. וא"כ צ"ב במה נחלקו עליו שאר הראשונים.

ונראה בס"ד, דהנה לענין מי שלא קיים מ"ע מחמת אונס, כתבו בשו"ת מהרש"ם (ח"ה ס"ס מ"ו) ובשו"ת בית שער (או"ח סי' ה'), דלא אמרינן אונס כמאן דעביד דמי, כמש"כ הש"ך חו"מ סי' כ"א ס"ק ג' ע"פ הירושלמי, ולא נחשב שקיים המצוה (ואף דחישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה, כדאיתא בברכות ו' ע"א, כתב המהרש"ם שם, דהוה רק כאילו⁶).

³ ול"ד היה נראה לומר על דרך זה, באופן אחר קצת, דהנה הרמב"ם (הל' יסוה"ת פ"ז ה"ז) כתב: "נצטוונו לחתוך את הדין ע"פ שני עדים כשרים, ואף על פי שאפשר שהעידו בשקר, הואיל וכשרים הם אצלינו, מעמידין אותן על כשרותן, ובדברים האלו וכיוצא בהן נאמר - הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו, ונאמר - כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב". ולפ"ז י"ל, דעדות אינה בירור שכן היא המציאות, אלא גזה"כ לשמוע לעדים, ולכן אם שמע להם ועבר, לא מקרי אונס. אבל כשסומך על חזקה או רוב, התיירה לו תורה להאמין שזו היא המציאות, ולכן אם נכשל לבסוף, נחשב אונס. ואולי לזה כיוון בשו"ת חמדת שלמה (י"ד סי' א' ס"ק כ"ה), שכתב לתרץ וז"ל: "דמה דהתיירה תורה ע"י רוב או חזקה, על כרחק לא מתורת ודאי התיירה התורה, רק דהתורה הקילה לסמוך על רוב או חזקה. וכיון דתיכף היה קצת ספק, ואפ"ה התיירה התורה, על כרחק ליכא לחיובא אם נודע אכ"כ שהיה נגד הרוב או החזקה, דעל כרחק התיירה התורה זה הספק. משא"כ מה שנעשה עפ"י עדים, דההיתר הוא מתורת ודאי, על כרחק לא התיירה התורה כלל בזה, ואם היה אסור, צריך להביא קרבן".

⁴ וע"ע בשו"ת חשב האפוד ח"ב סי' נ"ד שלא נחת לכל זה, ומכאן הראיה מאשה שנשאת ע"פ שני עדים, שמביאה קרבן, נקט דלא פטרינן מכא מאי הוה ליה למעבד.

⁵ וצ"ע לענ"ד מש"כ באור גדול על משניות ריש פ"ק דפסחים על דברי הר"ן: "דבריו תמוהין, דא"כ יש לנו לומר דמדאורייתא אין לנו לחוש, משום דסומכין על החזקה, ואפ"ה כל שמצא אכ"כ, עובר למפרע בשוגג. והוי ככל מילי דסומכין על החזקה ורוב, ואפ"ה כל שנשתכח אכ"כ מהמיעוט, עבר למפרע". דלמשנ"ת זה אינו אלא בעדים ולא בחזקה, או רק בלא שיש בו קרבן.

⁶ אמנם עי' בחי' חתם סופר (חולין פ"ז ע"א מהדו"ק) שכתב, על עובדא דר"ג שחייב חוטף מצוה לשלם עשרה זהובים: "לכאורה נראה לא שכן שיווי המצוה או הברכה חלילה, מי יכול לשער - אורח חיים פ"נ תפלוס וכל חפצים לא ישוו בה. ותו מה צריך לשלם לו הפסדו, הלא חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה, מעלה עליו הכתוב כאלו עשה, נמצא זה שחטף ממנו מצותו, לאו מידי חסדיה. אך הפרש יש בין העושה מצוה ומקבל שכר, או נאנס ולא עשה ומקבל שכר. כי זה העושה, עובד ה' בשמחה ובטוב לבב, ונשכר על זה. וזה שנאנס, מצטער על שלא זכה לעבוד ה', ומקבל שכר

והנה יש לחקור, מה יסוד האיסור דבל יראה ובל ימצא. אם עובר על עצם המצאות החמץ ברשותו, או על מה שאינו מבערו. דלכאורה לא דמי ללאו דלא יהיה לך בכיסך איפה ואיפה, או ללאו דלא יהיה כלי גבר על אשה, דהתם רצון התורה הוא שימנע מלעשות איפה שאינה צדק או שאשה תלבש כלי גבר, וא"כ הלאו מתקיים בעצם ההמנעות. אבל לאו דב"י וב"י מיירי במי שיש חמץ ברשותו כל השנה, וא"כ על כרחך רצון התורה הוא שיוציא את החמץ מרשותו וישביתנו. ויש קצת דיוק מלשון הגמ' (פסחים ה' רע"א): "איתקש השבתת שאור לאכילת חמץ ואכילת חמץ לאכילת מצה. השבתת שאור לאכילת חמץ, דכתיב - שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם כי כל אכל מחמצת ונכרתה".

מעשה י"ל דס"ל להרא"ש, דלא דמי לאו דב"י וב"י לשאר לאוין. דכיון דמהות הלאו היא לעשות מעשה השבתה, כדי לסלק את החמץ מרשותו, א"כ אף שאינו משבית את החמץ מחמת אונס, מכל מקום אונס לאו כמאן דעביד דמי, וממילא עובר על הלאו אף באונס. וטעם הדבר, דגדר הפטור דאונס אינו משום שאין לענשו על האונס, אלא דמכח האונס אין מעשה העבירה מתייחס אליו כלל, וזה לא שייך כמובן בנ"ד, שעובר על שלא עשה מעשה.

ובדעת הר"ן י"ל, דנהי דאונס לאו כמאן דעביד דמי, וכשנאנס ולא קיים מצות עשה, לא קיים המצוה, מכל מקום גם כפרה אינו צריך, דסו"ס אנוס הוא, ולא ענשה תורה על האונס.